

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 45 (1653) 7 mart 2018-ci il

ŞİMALI AZƏRBAYCANDA SİYASİ HADİSƏLƏR - 1917-Cİ İL

(əvvəli ötən sayımızda)

1917-ci ilin mart ayında yaradılmış Müsəlman Milli Şurasının Müvəqqəti İcraiyyə Komitəsinin heyətinə ziyalılardan və neft sənayəçilərindən Ə.M. Topçubaşov, F.X. Xoyski, M.Ə. Rəsulzadə, M. Hacınski, A.Q. Tağıyev, Ə.Ə. Əmircanov, Y.A. Əliyev, M. Əsədullayev, M. Heydərov və s. daxil edilmişdir. Sədr Məmməd həsən Hacınski, sədr müavini isə "Müsəvat" partiyasının lideri Rəsulzadə seçilmişdir.

Bakıda fəaliyyət göstərən Müsəlman Milli Şurası Zaqafqaziya Milli Şuraları içərisində ən nüfuzlusu idi. Müsəlman Komitəsi özünün aprel ayında buraxdığı birinci müraciətnaməsində bütün müsəlmanları Milli Şura ətrafında birləşməyə çağırır və müsəlmanlar üçün dövlət idarəetməsinin forması demokratik Respublika quruluşu qəbul olunurdu.

Müsəlman Milli Şurası və Komitələri, tezliklə Azərbaycanın bütün qəza mərkəzlərində təşkil edildi. Gəncədə, Şuşada, Şamaxıda, Nuxada, Lənkəranda, Qubada, Naxçıvanda və başqa yerlərdə də Müsəlman Milli Şuraları meydana gəldi. Belə bir vaxtda Ümumqafqaz müsəlmanları qurultayının çağırılması üçün ciddi hazırlıq işləri görülməyə başlanmışdır. Qurultayda çox mühüm məsələlər müzakirə olunmalı idi. Xüsusən, ölkənin milli-dövlət quruculuğu məsələsi qurultayda əsas müzakirə obyekti olmalı idi. Həmin dövrün mətbuatında Zaqafqaziya azərbaycanlılarının, Dağıstanın, Türkmənistanın, Qırğızistanın və Başqırdstanın milli-ərazi muxtariyyətinə nail olması məsələsi xüsusi olaraq vurğulanırdı.

Muxtariyyətlə bağlı Y.V. Çəmənzəminli yazırdı: "Biz, Azərbaycan türkləri, bir millətdən ibarət olub, geniş bir torpağa malik olduğumuz üçün muxtariyyət binası qurmaq is-

təyirik. Ölkəmizin sərhədi Dərbənd şəhərindən tutmuş Osmanlı məmləkətinə qədər və Batumdam tutmuş Xəzər (Kaspi) dənizinin qiblə tərəfinədəkdir. Paytaxtımız Bakı şəhəri olacaq. Çünki bu şəhər bizə həmişə yol göstərmiş və bizə kömək əli uzadıb".

1917-ci il aprelin 15-də Bakıda keçirilmiş Ümumqafqaz müsəlmanlarının qurultayı Qafqaz müsəlmanları üçün, xüsusən, Azərbaycan üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Çünki Bakıda yaradılan idarəetmə orqanların, təşkilatların, cəmiyyətlərin, demək olar ki, böyük əksəriyyətinə ya rus, ya da erməni nümayəndələri rəhbərlik edirdi. Azərbaycanlıların mənafeyini müdafiə eləyən təşkilatlar isə "Müsəvat" partiyası və Müsəlman Milli Şurası idi. Belə bir vaxtda Müsəlman Mərkəzi Bürosunun Bakıda təşkil edilməsi təşəbbüsü müsbət qiymətləndirilməlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, Qafqaz müsəlmanlarının qurultayı Azərbaycanda milli-azadlıq hərəkatının inkişafında əhəmiyyətli rol oynamışdır. Qurultayda nəzərdə tutulan, ictimai-siyasi və mədəni məsələləri həyata keçirmək məqsədilə Milli fond yaradılmışdı. Milli fonda birinci üzvlük haqqını H.Z.Tağıyev vermişdi (50 min rubl).

1917-ci il mayın əvvəllərində Moskvada keçirilmiş müsəlmanların Ümumrusiya qurultayında isə Petroqradda yaradılmış Müvəqqəti hökuməti müdafiə etdiyini bildirmiş, eyni zamanda böyük səs çoxluğu ilə Rusiyada dövlət quruluşunun federativ demokratik respublika forma-

sında olmasının vacibliyi haqqında qətnəmə qəbul etmişdir. Qurultayda müsəlman əhalisinin yaşadığı vilayətlərə milli-ərazi muxtariyyəti verilməsi zərurəti haqqında (717 səsden 446 səsle) qətnəmə də qəbul edilmişdi.

T. Svyatovskiy "Müsəvat" partiyasının irəli sürdüyü Federalizm prinsiplərinin "azərbaycanlıların tarixi təkamülündə yeni bir mərhələnin" olduğunu vurğulayır. Onun fikrincə "Müsəvat" partiyasının irəli sürdüyü federalizm proqramı azərbaycanlıların tarixi təkamülündə yeni bir mərhələnin - milli dövlətə tədricən keçidinin başlanğıcının qoyulması demək idi (Svyatovskiy T. Rusiya və Azərbaycan: Sərhədyanı bölgə keçid dövründə. Azərbaycan dilinə tərcümə edən: Lalə Mirzəfərova və Bəylər Hacıyev. Bakı: Xəzər Universiteti nəşriyyatı, 2000, 366 s. S. 86).

Beləliklə, 1917-ci il aprel ayının 15-20-də Bakıda keçirilən Qafqaz müsəlmanlarının qurultayı və 1917-ci il may ayının 1-dən 11-dək Moskvada keçirilən Ümumrusiya müsəlmanlarının qurultayı Qafqazda, eləcə də, Rusiya imperiyasının başqa ərazilərində yaşayan türk-müsəlman xalqlarının siyasi baxımdan təşkilatlanmasında və onların mədəni cəhətdən bir-birlərinə yaxınlaşmalarında mühüm rol oynamışdır.

1917-ci ilin fevral inqilabının yaratmış olduğu imkanlardan istifadə edərək, açıq siyasi fəaliyyətə başlayan "Müsəvat" partiyası xalqın və torpağın müdafiəsini öz üzərinə götürmüş yeganə siyasi təşkilat idi. "Müsəvat" partiyası hər hansı bir sinifin adından deyil, bütün millətin

adından çıxış edirdi. Bu da partiyanın proqramda öz əksini tapmışdır. Orada deyilirdi ki, milli dövlət ancaq o vaxt həqiqi hesab edilir ki, o seçilmiş bir sinifin deyil, bütün xalqın maraqlarını müdafiə edir və qoruyur.

"Müsəvat" partiyasının siyasi həyatın başlıca qüvvəsinə çevrildiyini Bakı Sovetinə və Ümumrusiya Müəssislər Məclisinə keçirilən seçkilərin nəticəsi də təsdiqləmişdir. 1917-ci ilin oktyabr ayının 22-də Bakı Sovetinə keçirilən seçkilərdə "Müsəvat" partiyası səslərin 40 faizini toplayaraq birincilik qazanmışdır. Səslər aşağıdakı şəkildə bölüşdürülmüşdü: Müsəvat-8147, Bolşeviklər-3883, Eserlər-6305, Menşeviklər-687, Daşnaksütyun-5289 (Qaz. Kaspiy, Bakı: 1917, 25 oktyabr). Eyni zamanda Cənubi Qafqaz Komissarlığının fəaliyyət göstərdiyi

ikinci həftəsində, yeni noyabrın 26-28-də Cənubi Qafqaz Müəssislər Məclisinə keçirilən seçkilərdə Müsavat partiyası bolşevik və Daşnaksütyun partiyalarına nisbətən daha çox səs topladığını görmək mümkündür.

Beləki, 2.455.274 seçici səsi regionun iri partiyaları arasında aşağıdakı şəkildə bölünmüşdü: Menşeviklər - 661,934, Müsavat - 615,816, Daşnaksütyun - 558,400, Müsəlman Sosialist bloku - 159,770, Eserlər - 117,522, Bolşeviklər - 95,581, Hümmət - 84,748, İttihad - 66,504 (Svyatovskiy T. Rusiya Azərbaycanı 1905-1920-ci illər. //Azərbaycan, 1989, № 11, s. 117-134). Yuxarıda göstərilən səsvərmənin nəticələri bolşeviklərin Cənubi Qafqaz əhalisi arasında nüfuzunun aşağı olduğunu göstərmişdi. Seçkilərin yekunlarının əsas nəticəsi bu idi ki, Azərbaycanın seçici kontingenti Müsavatın proqramındakı ərazi muxtariyyətinə, bütövlükdə olmasa da, böyük əksəriyyətlə səs vermişdi. Bu, həm də ondan irəli gəlirdi ki, Rusiya ilə bağlılıqdan xilas olmaq perspektivi gürcülər və ermənilərə nisbətən, azərbaycanlılarda daha güclü idi.

(ardı gələn sayımızda)

Babək Əbülfətoğlu

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

